

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

МАРКУШ МАРІЯ АНДРІЇВНА

УДК 343.137

**ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика ;
судова експертиза

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України **Грошевий Юрій Михайлович**,
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти :

- доктор юридичних наук, професор **Варфоломеєва Тетяна Вікторівна**,
Академія адвокатури України, ректор, член-кореспондент Академії правових наук, Заслужений юрист України;

- доктор юридичних наук, професор **Коновалова Віолетта Омелянівна**, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, професор кафедри криміналістики, академік Академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України.

Провідна установа :

Інститут держави і права імені В.М.Корецького НАН України, відділ проблем кримінального права та судоустрою, м.Київ.

Захист відбудеться 11 квітня 2006 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою : 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за адресою : 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70

Автореферат розісланий 10 березня 2006 року

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Конституція України головним обов'язком держави визначила „забезпечення прав і свобод людини”(ст.3), а однією з засад закріпила змагальність, яка покликана регулювати діяльність суду та органів досудового слідства, що потягло за собою кардинальні зміни у формі кримінального судочинства України і принципово новий підхід до регулювання кримінально-процесуальних відносин між державними органами, що здійснюють кримінальне переслідування і особою, яка притягається до кримінальної відповідальності, потерпілого і інших суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності.

Концепція розвитку правосуддя в Україні на 2005-2015 роки сформулювала нові пріоритети: судова процедура повинна бути заснована на засадах законності, рівності учасників процесу перед законом і судом, диспозитивності, і змагальності. Вони повністю відповідають Конституції України, європейським стандартам кримінально-процесуальної діяльності, закріпленим в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.). Вищевказані базові документи вимагають переглянути нормативний зміст основних інститутів кримінального процесу з метою найбільш повного захисту прав його учасників, розширення дії принципу змагальності як на досудових, так і в судових стадіях. Тому, розширення змагальних засад кримінального процесу виражає сутність правової реформи.

Змагальність, як правове явище, недостатньо досліджена в доктрині українського кримінального процесу. Її значення і роль досліджували дореволюційні і сучасні вчені: М.С.Алексєєв, Ю.П.Аленін, С.А.Альперт, А.С.Барабаш, В.П.Божьєв, О.Д.Бойков, Т.В.Варфоломєєва, Ю.М.Грошевий, В.Г.Даєв, Т.М.Добровольська, П.С.Елькінд, В.С.Зеленецький, З.З.Зінатулін, О.В.Капліна, М.М.Ковтун, В.О.Коновалова, Ю.В.Кореневський, О.М.Ларін, Т.А.Лотиш, В.З.Лукашевич, П.А.Лупинська, В.Т.Маляренко, Ю.В.Мещеряков, М.М.Михєєнко, Т.М.Мірошниченко, В.В.Молдован, Т.Г.Морщакова, Я.О.Мотовиловкер, В.П.Нажимов, В.Т.Нор, І.Д.Перлов, І.Л.Петрухін, Д.П.Письменний, М.М.Полянський, Р.Д.Рахунов, А.Л.Рівлін, В.М.Савицький, М.І.Сірій, В.П.Смирнов, О.В.Смирнов, Ю.І. Стецовський, М.С.Строгович, В.В.Тищенко, В.Д. Фінько, І.Я.Фойницький, Ю.В.Хоматов, Г.І.Чангулі, М.О.Чельцов-Бебутов, С.Д.Шестакова, В.П.Шибіко, О.Г.Шило, М.Л.Шифман, М.Є. Шумило, М.Л.Якуб і інші.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, не вирішеними залишилися проблеми щодо визначення процесуального статусу суду, як органу здійснення правосуддя по кримінальним справам; нормативного змісту принципу змагальності і його ролі, як однієї із засад організації кримінально-процесуальної діяльності на різних стадіях процесу; розвитку змагальності; дії принципу змагальності на стадії досудового слідства; не достатньо врегульовано питання процесуального статусу захисника; вимагає осмислення роль слідчого судді та введення цієї

процесуальної фігури у вітчизняний кримінальний процес; потребує розширення прав потерпілого у різних стадіях процесу. Сучасний рівень законодавчого закріплення і нормативне регулювання принципу змагальності не відповідає вимогам Конституції України. Чинний КПК України не чітко розкриває поняття змагальності, в багатьох принципових концептуальних питаннях не відповідає приписам Конституції України та європейським стандартам, що викликає необхідність приведення норм КПК у відповідність як з Конституцією України, так і з міжнародно-правовими нормами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з планом наукових досліджень кафедри кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого і є складовою частиною цільової комплексної програми “Проблеми вдосконалення організації і діяльності суду та правоохоронних органів в умовах формування соціальної, правової, демократичної держави” (номер державної реєстрації 0186.0.099031).

Мета і завдання дослідження. Визначити і теоретично обґрунтувати стратегічні напрямки реформування кримінально-процесуального законодавства України, розробити у зв'язку з цим процесуальні механізми реального забезпечення прав і свобод, законних інтересів фізичних і юридичних осіб та наукову модель регулювання змагальних форм кримінально-процесуальної діяльності на різних стадіях кримінального процесу.

Для досягнення вказаної мети дисертант поставив перед собою такі завдання:

- виявити закономірності розвитку і соціальну цінність змагальної форми процесу та місце принципу змагальності в системі кримінально-процесуальної діяльності;
- на основі історико-правового дослідження розвитку кримінально-процесуального законодавства України на різних етапах її історії дослідити поняття, структуру, нормативний зміст, функціональне призначення і значення принципу змагальності в системі принципів кримінального процесу у російській дореволюційній і сучасній українській та іноземних процесуальних доктринах і законодавстві;
- визначити місце і роль суду в забезпеченні принципу змагальності в різних стадіях процесу відповідно до вимог Конституції України і європейських стандартів та запропонувати науково-практичні рекомендації, які забезпечують процесуальну рівноправність сторін, доступність до правосуддя і свободу оскаржень;
- уточнити процесуальний статус захисника, обвинуваченого, потерпілого і інших учасників кримінально-процесуальної діяльності в аспекті розробки системи соціальних і кримінально-процесуальних гарантій, які забезпечують реальне дотримання прав учасників кримінального процесу;
- визначитися з проблемою запровадження в кримінальному судочинстві України інституту паралельного розслідування справи адвокатом та інституту соліситорства.

Об'єктом дослідження є негативні й позитивні тенденції розвитку національного кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування з урахуванням європейських стандартів охорони прав та інтересів людини у сфері кримінально-процесуальної діяльності, шляхи можливої і необхідної перебудови кримінального процесу України через насичення його елементами змагальності та нормативне закріплення гарантій реалізації принципу змагальності в різних стадіях процесу.

Предметом дослідження є сучасний стан законодавчої бази кримінального процесу України щодо гарантій реалізації принципу змагальності в різних стадіях кримінального процесу, вивчення його ефективності з позицій забезпечення повноти охорони прав і законних інтересів суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності і перш за все – підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, розроблення процесуальних механізмів, які б забезпечували надійність охорони як інтересів суспільства, так і особи.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта і предмета. Методологічною основою дослідження є діалектико-матеріалістичний метод пізнання соціальних явищ та процесів. Під час дослідження використовувався історико-правовий метод. Він дав можливість простежити хід розвитку принципу змагальності, еволюцію поглядів на його поняття і структуру, визначити його місце та значення у різних стадіях кримінального процесу. За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано погляди вчених щодо принципу змагальності, а також норми чинного кримінально-процесуального законодавства України і законодавства інших держав, які регулюють змагальні начала та гарантії реалізації принципу змагальності. Діалектичний метод використаний у процесі дослідження становлення й розвитку кримінально-процесуального законодавства щодо принципу змагальності у тісному взаємозв'язку із соціально-економічним і політичним устроєм України. Соціологічний метод використовувався при вивченні практики застосування принципу змагальності у різних стадіях процесу, зокрема на стадії досудового слідства та контрольних стадіях. Метод системно-структурного аналізу дозволив вивчити структуру принципу змагальності, внести пропозицію про його доповнення новими елементами та дослідити взаємозв'язок і взаємообумовленість цих елементів. Формально-юридичний метод застосовувався при опрацюванні і визначенні змісту тих норм чинного КПК України, що стосуються дії принципу змагальності та гарантій його забезпечення в різних стадіях кримінального процесу, завдяки чому обґрунтовано і сформульовано авторські текстові доповнення й уточнення до цілої низки норм кримінально-процесуального законодавства України та використати їх як співавтор в новому проекті КПК України. Статистичний метод використано для визначення стану справ у досудовому слідстві, інших стадіях кримінального процесу з тим, щоб запропонувати адекватні пропозиції по вдосконаленню відповідних норм кримінально-процесуального права.

Науково-теоретичним підґрунтям для підготовки дисертації стали праці з кримінального процесу, криміналістики, судової експертизи, філософії, логіки, теорії держави і права, як вітчизняних, так і зарубіжних вчених; Конституція України; Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод; закони й нормативно-правові акти України, що стосуються кримінального судочинства; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, міжнародні угоди про взаємодопомогу з кримінальних справ; законодавство інших країн (ФРН, Франції, США і ін.); постанови Пленуму Верховного Суду України; статистичні дані МВС України, Верховного Суду України; узагальнення судової практики з питань застосування кримінально-процесуального законодавства; матеріали великої кількості кримінальних справ, у розгляді яких автор особисто брав участь; аналіз соціологічних досліджень, проведених шляхом анкетування та інтерв'ювання. Залежно від змісту питань, які досліджувалися в межах теми дисертації, методи дослідження використовувалися в їх взаємозв'язку.

Емпіричну базу дослідження складають дані офіційної статистики, а також дані, отримані при опитуванні 500 респондентів, які представляють різні регіони України. Крім того було вивчено і проаналізовано біля 300 кримінальних справ у різних судах, що сприяло формуванню емпіричної бази дослідження, яка забезпечує репрезентативність зроблених висновків у межах всієї України.

Наукова новизна одержаних результатів окреслюється самою темою дисертації та сукупністю визначених завдань дослідження і засобів їх вирішення. У роботі вперше у вітчизняній науці кримінального процесу здійснено комплексний всебічний аналіз принципу змагальності у кримінальному процесі України, що дозволило створити цілісну концепцію його докорінної перебудови в контексті Конституції України та європейських стандартів.

Підсумком дослідження стали отримані дисертантом такі нові наукові результати:

1. Вперше досліджені тенденції розвитку національного кримінально-процесуального законодавства щодо розширення змагальних начал у різних стадіях кримінального процесу на базі європейських стандартів кримінально-процесуальної діяльності і Конституції України та обґрунтовано висновок про необхідність розширення дії принципу змагальності на стадії досудового слідства і у контрольних стадіях кримінального процесу, для чого слід більш чітко визначити кримінально-процесуальні функції і реально забезпечити рівноправність сторін.

2. Вперше обґрунтовано положення про те, що нормативним пріоритетом в сфері кримінального процесу є закріплення змагальних начал в досудовому провадженні і їх розвитку при розгляді кримінальних справ судами. В зв'язку з цим уточнена структура принципу змагальності і його нормативний зміст в різних стадіях кримінального процесу. Запропоновано три нові елементи структури принципу змагальності: доступ до правосуддя, свобода оскарження до суду та процесуальна рівноправність суб'єктів, що здійснюють обвинувачення і захист. Запропоноване нормативне визначення принципу змагальності.

3. В результаті дослідження нормативного змісту такої риси змагальної форми кримінального процесу, як рівноправність сторін, запропоновано низку законодавчих новел, що розширюють кримінально-процесуальну самостійність суб'єктів, які здійснюють кримінально-процесуальні функції обвинувачення і захисту. Нормативне закріплення принципу змагальності в якості однієї із засад в усіх стадіях кримінального процесу - є гарантією для послідовного забезпечення рівноправності сторін.

4. Визначені шляхи розширення змагальних засад на досудовому слідстві. Розроблені підвалини кримінально-процесуальних механізмів, що дадуть реальну можливість забезпечити захист законних прав і інтересів учасників кримінально-процесуальної діяльності, доступність і дієвість судового контролю за діяльністю органів досудового слідства. В аспекті уточнення процесуального статусу слідчого, визначено коло його функцій, досліджено питання про правову сутність кримінально-процесуальної діяльності слідчого і переосмислено наглядові функції прокурора за дотриманням законів про захист прав та основних свобод громадян органами досудового слідства.

5. Уточнені підстави та запропоновано розширити межі судового контролю за законністю й обґрунтованістю дій органів дізнання і досудового слідства через запропоновані елементи принципу змагальності: забезпеченням свободи оскарження до суду, доступу до правосуддя, процесуальну рівноправність суб'єктів, що здійснюють обвинувачення і захист. Обґрунтовано необхідність реального забезпечення дієвості і доступності судового контролю за діяльністю органів досудового слідства шляхом введення процесуальної фігури слідчого судді та визначено його статус і функції.

6. Доповнено зміст окремих процесуальних дій, які обмежують конституційні права і свободи громадянина і запропоновано визначити нормативні межі правомірності втручання в особисте життя людини при провадженні окремих слідчих дій, якими обмежуються конституційні права громадян. Вперше обґрунтовано необхідність процесуального врегулювання зняття інформації з нових технічних засобів отримання інформації: комп'ютерне сканування, SMS-зв'язок, використання приладів слідкування за допомогою комп'ютерної техніки та комп'ютерних технологій, а також введення такої процесуальної фігури, як державний свідок.

7. Розширення змагальної форми процесу та дії принципу змагальності на кримінально-процесуальне провадження в судових стадіях повинно розумно обмежувати ініціативність (активність) суду як органу правосуддя. У дослідженні знайшло свій подальший розвиток положення про необхідність визнання неправомірності інституту повернення судом кримінальної справи на додаткове розслідування та обґрунтовано недоцільність повертати справу прокурору з метою усунення недоліків і для збору додаткових доказів.

8. Приведені додаткові аргументи в користь застосування процесуального механізму

здійснення судочинства за допомогою відеоконференцзв'язку та процесуальних умов використання в кримінальному судочинстві нових видів передачі інформації, застосування комп'ютерних технологій.

9. В аспекті посилення прав і гарантій учасників кримінального процесу обґрунтовано необхідність розширення прав обвинуваченого (підозрюваного) потерпілого, захисника і свідка у всіх стадіях кримінального процесу та необхідність нормативного закріплення обов'язкового права потерпілого і свідка мати захисника і користуватися його послугами.

10. У роботі по новому обґрунтована необхідність удосконалювання і підвищення якості здійснюваного захисту; запропоновано передбачити у законі обов'язок слідчого приводити в постанові про притягнення як обвинуваченого докази вини, покладені в основу обвинувачення; доповнити КПК положеннями про додаткові гарантії обвинуваченого, захисника, потерпілого щодо ознайомлення з постановою про притягнення в якості обвинуваченого; наділення захисника додатковими правами та їх забезпечення щодо збору доказів по справі та активної участі у всіх слідчих діях, що проводяться з підзахисним через покладання на слідчого обов'язку повідомляти захисника про час і місце їх проведення.

11. Обґрунтовується доцільність наділення захисника правом складання захисного висновку, де викладається позиція захисту про дальший напрямок справи, кваліфікацію злочину, зміну запобіжного заходу, обставини, що мають значення для виправдання або пом'якшення відповідальності; посилання на докази і джерела їх одержання; оцінку зібраних доказів й обґрунтування у необхідності виправдання підзахисного чи пом'якшення його відповідальності, який обов'язково повинен долучатися до справи і враховуватися при підготовці до судового засідання;

12. Запропоновано з метою забезпечення реалізації принципу змагальності під час судового слідства й рівноправної участі сторін у дослідженні доказів, ввести повторний та перехресний допити, право свідка брати участь у процесі з участю захисника та введення у вітчизняний кримінальний процес процесуальної фігури – адвоката - соліситора. Для гарантування рівних можливостей сторін по наданню ними доказів, запропоновано ввести правило, по якому клопотання про виклик до суду додаткового свідка, має бути обов'язково задоволено за умови забезпечення цією стороною його присутності.

13. Наведені додаткові аргументи в користь доцільності закріплення в КПК України процесуального порядку розгляду справи, по якій суддя при ухваленні судового рішення залишився з окремою думкою при колективному розгляді справи в суді першої інстанції, в апеляції, в касації.

14. Обґрунтовано необхідність розширення змагальних начал в апеляційній та касаційній інстанціях і запропоновано визнати обов'язковою участь засудженого, захисника, потерпілого і його представника у розгляді справи цими інстанціями. Пропонується внести зміни до КПК, за якими у разі неявки в засідання захисника без поважних причин, а також коли його участь у

попередньому розгляді справи, в апеляційній чи касаційній інстанціях неможлива протягом тривалого часу, суддя вживає заходів до забезпечення участі в них іншого захисника;

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки, рекомендації, пропозиції є вагомим внеском у розвиток сучасної науки кримінального процесу, і мають значення для подальшого розвитку наукових розробок про принцип змагальності в кримінальному процесі, бо поглиблюють уявлення про правову природу змагальної форми процесу та роль принципу змагальності у кримінальному процесі України, про його реальний сучасний стан і перспективи розвитку на базі Законодавства Європейського Союзу.

Отримані автором науково обґрунтовані результати можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері – як підґрунтя для подальшого дослідження теоретичних питань, пов'язаних із проблемами реалізації принципу змагальності в різних стадіях кримінального процесу тощо; у законодавчій роботі – подані автором пропозиції можуть бути використані при внесенні змін і доповнень і пропозицій до чинного КПК України, при доопрацюванні проекту нового КПК України; у практичній діяльності адвокатів, органів досудового слідства, прокурорів, суддів; у навчально-методичному процесі – при підготовці навчальних посібників, підручників, курсів лекцій, методичних вказівок з навчальних курсів „Кримінальний процес України”, „Судоустрій України”, „Адвокатура України”, під час викладання цих дисциплін у вищих юридичних навчальних закладах освіти України; при підвищенні кваліфікації практичними працівниками органів досудового слідства, прокуратури, адвокатури.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, представлена і обговорена на засіданні кафедри, схвалена нею і рекомендована до захисту. Основні ідеї дисертаційного дослідження впроваджені як зауваження і пропозиції: до проекту нового КПК України; у Законах України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” (про посилення правового захисту громадян), “Про внесення змін і пропозицій до статті 165 Кримінально-процесуального кодексу України”, “Про статус слідчих”; проектах Законів України “Про адвокатуру” і інших. Вони впроваджені в навчальний процес Національної академії державної податкової служби України (м. Київ). Використовуються під час розробки й обговорення проектів Законів України щодо реформування і вдосконалення вітчизняного кримінально-процесуального законодавства, кримінального процесу і судочинства.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлені автором у шести наукових статтях, розміщених у провідних наукових фахових виданнях України та у чотирьох тезах наукових доповідей.

Структура роботи . Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, які містять 10 підрозділів, висновку, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації становить

210 аркушів, з яких текст дисертації 167 аркушів. Список використаних джерел становить 31 сторінку і містить 538 найменувань . Додатки – 12 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет й методи дослідження; формулюються положення, що виносяться на захист; висвітлюється зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; розкривається науково-прикладна цінність одержаних результатів дослідження, зазначено форми їх апробації і впровадження в законодавчу і практичну діяльність.

Перший розділ „Нормативний зміст принципу змагальності і його функціональне призначення в системі кримінального процесу” складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. „Змагальність-форма кримінального процесу” містить короткий історичний аналіз основних джерел кримінально-процесуального права з часів „Руської правди”. Простежується, що в усі часи розвитку вітчизняного кримінального процесу мала місце тенденція на його вдосконалення і розширення елементів змагальності. “Концепцією судово-правової реформи в Україні” започатковано проведення судово-правової реформи і визначено її основні завдання.

Дисертант досліджує одне з основних і дискусійних питань кримінально-правової теорії про сутність і поняття змагальності – як форми кримінального процесу і звертає увагу на наявність безлічі варіантів визначення поняття змагальності. Він акцентує увагу на тому, що в юридичній літературі часто змішували поняття „змагальності” і „принципу змагальності”, проте змагальність, як форма процесу стосовно принципу змагальності є первинною, а принцип змагальності щодо цієї форми кримінального процесу – вторинним і виступає в якості механізму її реалізації. Визначення змагальності, як форми процесу давали вчені як дореволюційного і радянського часів (С.І. Вікторський, П.С. Елькінд, М.С. Строгович), так і пострадянського періоду (Ю.М. Грошевий, М.М. Михеєнко, В.Т. Маляренко).

Звертаючи увагу на розбіжності у визначеннях поняття „змагальність”, „ принцип змагальності” автор вважає, що при його формулюванні необхідно враховувати, що головним напрямом розвитку сучасного демократичного суспільства є насамперед захист людини, її життя і здоров'я, майна, честі й гідності, її прав і свобод. Змагальна модель кримінального процесу реально забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина, який повинен розглядатися в якості важливого елементу змагальності.

У підрозділі 1.2. „Поняття і структура принципу змагальності” основна увага звертається на те, що попри внесення до КПК численних істотних змін і доповнень, його норми все ще не зазнали ревізії з точки зору відповідності положенням Конституції України, Європейської

конвенції про захист прав людини та основних свобод (ЄКПЛ), інших міжнародних договорів у цій сфері та реально не забезпечують захист основних прав і свобод людини. У дослідженні розкрито правову природу, суть і значення принципу змагальності, обґрунтоване положення про дискусійність визначення його поняття і змісту. Автором запропоновано доповнити традиційну кількість елементів принципу змагальності ще трьома такими елементами: доступ до правосуддя, процесуальна рівноправність суб'єктів, що здійснюють обвинувачення і захист, свобода оскарження до суду.

Для вирішення проблеми захисту прав і законних інтересів людини слід чітко й недвозначно закріпити у КПК вказівку про конкретну форму вітчизняного кримінального процесу і на її базі будувати Загальну й Особливу його частини, при цьому слід врахувати характерні чинники сьогодення, зокрема соціальний стан і тенденції злочинності, органічно поєднавши їх зі всім теоретичним потенціалом, накопиченим наукою кримінально-процесуального права. Автор обґрунтовує нагальну потребу у прийнятті нового КПК, де процедура розгляду кримінальних справ забезпечуватиме кожній людині захист її прав і законних інтересів через забезпечення гарантій реалізації принципу змагальності, де учасникам кримінального судочинства гарантовано захист їх прав і надано можливість у повному обсязі виконувати свої функції. Сформульоване нове визначення принципу змагальності з врахування запропонованої нової його структури. Висловлені автором пропозиції знайшли своє відображення в проекті нового КПК.

У підрозділі 1.3. „Нормативний зміст принципу змагальності наголошено, що проведення судової реформи в Україні потребує глибокого і системного підходу до нормативного змісту принципу змагальності з метою розширення меж його дії в усіх стадіях кримінального процесу. Новий системний підхід до нормативного закріплення і визначення механізму дії принципу змагальності повинен максимально забезпечувати гарантії реалізації прав сторін тощо. Автор наголошує, що найбільш істотним є посилення ролі суду в забезпеченні засад недоторканності особи, її житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, змагальності, забезпечення права на захист, презумпція невинуватості та низки інших.

Для забезпечення дії принципу змагальності запропоновано нормативне розмежування суб'єктів кримінального провадження в якості сторін за функціональним призначенням і визначено, які з них відносяться до обвинувачення, а які до захисту; наділення їх рівними процесуальними правами та можливостями реалізувати ці права. Нормативне закріплення змагальності, як принципу, що діє у всіх стадіях процесу, є запорукою повного, всебічного і об'єктивного дослідження всіх обставини по справі та гарантією забезпечення прав учасників кримінального процесу у всіх його стадіях. В роботі відмічено, що нормативний зміст принципу змагальності складають три групи правових норм, в основі яких закладено розподіл основних кримінально-процесуальних функцій, і завдяки яким забезпечуються гарантії дії цього принципу в

різних стадіях кримінального процесу.

У підрозділі 1.4. „Співвідношення принципу змагальності з іншими принципами кримінального процесу” досліджено принцип змагальності як складову частину системи принципів кримінального процесу і дається аналіз досліджень вчених процесуалістів щодо співвідношення принципу змагальності з іншими принципами кримінального процесу та обґрунтовується висновок, що принцип змагальності є міжгалузевим, функціональним принципом, який набув особливого значення в кримінальному судочинстві.

Автор акцентує увагу на тенденції побудови кримінального процесу України у змагальній формі, як у судових, так і на досудових стадіях процесу. Нормативний механізм кримінально-процесуальних функцій визначається через дію принципу змагальності у всіх стадіях процесу. Необхідно закріпити в діючому КПК положення про те, що розгляд справ у всіх стадіях процесу повинен відбуватися на засадах змагальності.

Другий розділ „Принцип змагальності в досудовому провадженні” складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. „Співвідношення і структура кримінально - процесуальної діяльності на стадії досудового слідства по кримінальній справі” наголошується про необхідність реформування системи досудового слідства, позбавлення прокуратури загально-наглядових повноважень і функцій з метою повнішої реалізації дії принципу змагальності у цій стадії. Проблемою реалізації принципу змагальності на досудовій стадії займалися Грошевий Ю.М., Макаркін А.І., Малярєнко В.Т., Машовец А.О., Строгович М.С., Шестакова С.Д. і інші. Автором запропоновано зміну функцій досудового слідства у тій їх частині, яка притаманна розшуковому процесу; механізм вирішення задач реальної процесуальної самостійності і незалежності слідчих. Досліджено необхідність визначення статусу прокурора на стадії досудового слідства.

Дисертантом запропонована конструкція розширення гарантій принципу змагальності на досудовому слідстві за рахунок розширення прав потерпілого, законного представника, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника. Піднято проблему щодо права слідчого на оскарження вказівок прокурора і начальника слідчого відділу до суду. Зроблено висновок, що потерпілий на стадії досудового слідства не є рівноправним суб'єктом процесу, а тому його процесуальний статус слід посилити.

Найважливішим принциповим недоліком досудового слідства автор вважає те, що принцип змагальності в цій стадії діє дуже обмежено тоді, як розшукове начало пронизує її наскрізь та проявляється в суміщенні слідчим трьох протилежних процесуальних функцій: функції судді, обвинувача, захисника. Слідчий, як і представник судової влади, повинен бути наділений усіма притаманними суддям гарантіями незалежності. З метою врегулювання проблем, пов'язаних зі статусом слідчого, автор подав низку пропозицій до Закону України „Про статус слідчих”.

У підрозділі 2.2. “Межі судового контролю на стадії досудового слідства. Слідчий суддя. Особливості реалізації принципу змагальності на стадії досудового розслідування кримінальної

справи” розкривається сутність судового контролю, перед яким поставлено задачу забезпечення такого рівня законності, обґрунтованості і справедливості рішень органів досудового слідства, який би відповідав європейським стандартам і забезпечував процесуальну рівноправність суб’єктів, що здійснюють обвинувачення і захист.

Автором досліджено форми й напрями здійснення судового контролю і зроблено висновок, що чинним законодавством повноваження суду з контролю органів досудового слідства не повинні обмежуватися, а саме: він повинен бути забезпечений в повному обсязі як за діями (бездіяльністю) органів досудового слідства, так і за прийнятими ними рішеннями. Пропонується механізм забезпечення учасникам кримінального процесу доступу до правосуддя та свободи оскарження до суду. Обґрунтовано необхідність введення в кримінальний процес України такого суб’єкта процесу як слідчий суддя, наведено вичерпний перелік його повноважень та процедура оскарження його рішень в апеляційному порядку. Сформульовано пропозиції про межі і підстави судового контролю та доповнення КПК положенням про те, що тільки суд має право приймати рішення про накладення арешту на майно. Запропоновані нові підстави процесуального забезпечення права на звернення до суду: якщо громадянин вважає, що в ході досудового слідства був ускладнений доступ до правосуддя, обмежені його права в розумний термін без невиправданої затримки одержати ефективне і справедливе правосуддя, не забезпечено процесуальну рівноправність суб’єктів, що здійснюють обвинувачення і захист.

Автор обґрунтовує необхідність розширення кола осіб, що мають право оскаржити дії (бездіяльність) органів досудового слідства та їх рішення; обґрунтовує необхідність процесуального врегулювання зняття інформації з нових технічних засобів отримання інформації: комп’ютерне сканування, SMS-зв’язок, використання приладів слідкування за допомогою комп’ютерної техніки та комп’ютерних технологій, а також введення такої процесуальної фігури, як державний свідок та надання судом дозволу на отримання інформації з нових джерел інформації. Пропонується усунути суперечності щодо можливості оскарження постанов слідчого і прокурора. В процесі дослідження проблеми судового контролю, автор аналізує норми Конституції, КПК України, міжнародно-правові норми, практику Європейського суду з прав людини і доходить висновку, що норми Конституції та КПК України містять розбіжності з підходами, передбаченими ст.6 ЄКПЛ. З метою вирішення цієї проблеми пропонується створити таку процедуру досудового слідства й судового розгляду кримінальних справ, яка б відповідала європейським стандартам, досягненням вітчизняної й зарубіжної науки в галузі кримінально-процесуального права, потребам слідчої і судової практики.

У підрозділі 2.3. “Проблеми здійснення захисту на стадії досудового слідства” в результаті глибокого аналізу вітчизняного кримінально-процесуального законодавства зроблено висновок, що посилення дії принципу змагальності на стадії досудового слідства вимагає нових підходів до вирішення проблем здійснення захисту в цій стадії, посилення ролі захисника і збільшення обсягу його прав і повноважень. Доцільно розширити перелік підстав обов’язкової участі захисника та коло суб’єктів, яким

надається право користуватися його послугами. Здобувач дійшов висновку про необхідність закріплення у чинному КПК права захисника на збір і закріплення доказів – „паралельне розслідування”. Пропонується встановити відповідальність за невиконання клопотань адвокатів про надання необхідних по справі документів. Слід нормативно закріпити обов’язкову і активну участь адвоката у всіх слідчих діях, що виконуються з підзахисним і визнати обов’язковим вчасне повідомлення захисника про їх проведення. Невиконання слідчим цього обов’язку пропонується визнати істотним недоліком. Здобувач пропонує ввести у вітчизняний кримінальний процес нового суб’єкта – адвоката – солісітора.

Запропоновано шляхи укріплення інституту адвокатури. Обґрунтовано доцільність здійснення захисту по кримінальним справам і надання правової допомоги в судах, тільки адвокатом, статус якого врегульований законом. Аргументовано недоцільність участі у захисті по кримінальним справам близьких родичів та фахівців у галузі права, статус яких чинним кримінально-процесуальним законодавством не врегульовано.

Автор звертає увагу на необхідність уточнити момент допуску захисника в кримінальний процес і визначити момент, з якого особа стає підозрюваною, термін перебування її в цьому статусі та удосконалити механізми посилення гарантії захисту прав цієї особи. В роботі зроблено спробу дати визначення терміну “процесуальних дій, які порушують права особи, підозрюваної у вчиненні злочину” та зроблено висновок про потребу розширення та наділення рівними правами учасників процесу при проведенні експертизи. Автор пропонує ввести в чинний КПК поняття сторін та визначити коло суб’єктів за їх функціональним призначенням, що сюди входитимуть. Основні ідеї автора втілено в проекті Закону України „Про адвокатуру”.

Третій розділ “Принцип змагальності в судових стадіях кримінального процесу” складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. “Особливості дії принципу змагальності на стадії попереднього розгляду справи судом” автор аналізує дію принципу змагальності на стадії попереднього розгляду справи, в судах першої та апеляційної інстанції. Здобувач дійшов висновку про нерівноправність сторони захисту та обвинувачення на цій стадії і запропонував механізми усунення цієї нерівності шляхом наділення їх додатковими правами для усунення диспропорції у повноваженнях.

Автором запропоновано доповнити чинний КПК України та його проект новими для вітчизняного законодавства положеннями щодо розгляду справ на стадії попереднього розгляду справи, що дозволило посилити дію принципу змагальності в цій стадії з метою забезпечення захисту прав сторін. Обґрунтована необхідність введення норми про обов’язок суду забезпечити сторонам право на ознайомлення з матеріалами справи на стадії попереднього розгляду справи. Гарантії реалізації принципу змагальності і рівноправності сторін повинні бути забезпечені у всіх стадіях процесу, в тому числі і судових.

У підрозділі 3.2. “Спірні питання принципу змагальності у стадії розгляду справи судом першої інстанції” звертається увага процесуальний порядок провадження по кримінальним справам у

стадії розгляду справи судом першої інстанції, висвітлюються найбільш проблемні питання, що виникають у цій стадії, й наводяться конкретні шляхи їх розв'язання.

На підставі аналізу норм КПК, здобувач обґрунтував теоретичну необґрунтованість, незаконність і невідповідність ст. 6 ЄКПЛ інститутів порушення кримінальної справи судом, повернення її на додаткове розслідування, відкликання справи прокурором та повернення її судом прокурору, судових доручень органам, які проводять розслідування щодо виконання ними слідчих дій по справах, які знаходяться в суді. Ці інститути суперечить функціям суду здійснювати правосуддя, порушують принцип змагальності, а тому автор пропонує їх ліквідувати і внести відповідні зміни у КПК України.

У дослідженні розкриті чинники, що негативно впливають на гарантії дії принципу змагальності в суді першої інстанції, звертається увага на відсутність правового механізму, який би спонукав суд забезпечувати права сторін у процесі в повному обсязі. Визначено ступінь і межі активності суду та наведено пропозиції щодо дій суду при відмові прокурора від обвинувачення. Для збалансування повноважень сторін і забезпечення дії принципу змагальності пропонується збільшити обсяг повноважень сторін процесу, удосконалити порядок і процедуру дослідження доказів у суді. Запропоновано нове положення, яке розкриває зміст діяльності захисника в суді першої інстанції через зміну ст.266 КПК України.

У підрозділі 3.3. “Проблеми реалізації принципу змагальності в апеляційній інстанції” розкривається сутність апеляційного провадження, як контрольної інституції, досліджено проблеми реалізації принципу змагальності в цій інстанції та пропонуються шляхи їх вирішення. Аналіз процесуальних прав сторін у цій стадії дає підстави зробити висновок про те, що вони є не рівними, а тому слід розширити коло заінтересованих осіб і підстав оскарження до апеляційного суду, визнати участь засудженого, потерпілого і захисника при перегляді вироку апеляційною інстанцією обов'язковою, бо вона обумовлена вимогами ст.6 ч.3 п. “с” ЄКПЛ. Пропонується механізм вирішення окремої думки судді та обґрунтована необхідність закріплення цього інституту у кримінальному процесі України.

В апеляційній інстанції статус прокурора дещо інший ніж у суді першої інстанції, він не виконує функцію обвинувачення, не має особистого інтересу, що свідчить про публічну спрямованість його діяльності. Прокурор-апелянт, що затверджував обвинувальний висновок, не повинен обмежуватися позицією, яку займав прокурор, що брав участь у суді першої інстанції, бо це суперечить ст.25 КПК України. Пропонується надати Генеральному прокурору України, прокурорам обласної і прирівняних ланок, прокурору, що затверджував обвинувальний висновок, право скасовувати чи змінювати постанову про відмову від обвинувачення, винесену прокурором, що брав участь у судовому засіданні, якщо вона суперечить закону, і звертатися в апеляційну чи касаційну інстанцію щодо скасування чи зміни відповідного судового рішення про закриття справи.

Аналізуються проблеми обсягу перевірки справи апеляційним судом, повноважень апеляційного суду, прийняття рішення і, зокрема, ухвалення вироку після скасування вироку суду першої інстанції. Пропонується внести зміни до глави 30 КПК і передбачити можливість додаткового розгляду справи в апеляційній інстанції у випадках надходження нової апеляції. Необхідні зміни концептуального підходу щодо обмеження права апеляційної інстанції проводити судові слідство лише у межах тієї частини вироку, законність і обґрунтованість якої оспорується в апеляції, та введення правила, що існує в окремих правових системах Європи самостійно виходити за межі апеляції і перевіряти рішення судів першої інстанції на предмет так званих „абсолютних помилок”.

ВИСНОВКИ

1. У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливого наукового завдання – розширення дії принципу змагальності у різних стадіях кримінального процесу України, який за авторською концепцією має бути кардинально реформований в контексті європейських стандартів, що дозволить сформуванню якісно нового рівня захисту прав і свобод громадян, суб’єктів кримінально-процесуальних правовідносин.

2. Запропоновані нормативні шляхи втілення в національне законодавство приписів Загальної декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.), Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (1959 р.) та інших міжнародно-правових актів. В світлі Конституції України, вище вказаних міжнародно-правових актів для сучасної України найбільш прийнятною є саме змагальна форма кримінального процесу. В зв’язку з цим в проекті КПК України запропоновано ряд кримінально-процесуальних механізмів, притаманних змагальній формі кримінального процесу, що забезпечать змагальні начала у всіх стадіях кримінального процесу.

3. Права і свободи людини і громадянина та їх обмеження повинні мати певні розумні межі та бути збалансованими. В дисертації знайшло своє відображення авторське бачення нормативного балансу між двома цінностями – правами людини і ступенем контролю над злочинністю, а також вияснено оптимальне співвідношення між змагальністю, імперативністю й диспозитивністю в регулюванні окремих процесуальних механізмів. Доведено, що змагальність як і диспозитивність та імперативність, є одним з основних способів нормативного регулювання організації кримінально-процесуальної діяльності.

4. В роботі запропоновано нове визначення поняття принципу змагальності, як правового інституту. Поряд з традиційними елементами принципу змагальності: поділ процесуальних функцій обвинувачення, захисту і вирішення справи, наявність активних рівноправних сторін і суду, що вирішує справу і є гарантом забезпечення сторонам їх прав при виконанні ними своїх функцій запропоновано змінити структуру принципу змагальності за рахунок включення таких

елементів, а саме: доступ до правосуддя, свобода оскарження всіх рішень до суду, процесуальна рівноправність суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, що здійснюють обвинувачення і захист.

5. Визнаючи необхідність запровадження змагальної форми в стадію досудового слідства, пропонується відмовитися від фактично розшукового його характеру через забезпечення в новому КПК України реальної процесуальної незалежності слідчого та звільнити його від обов'язків виконувати протилежні за змістом процесуальні функції.

6. Захист прав і свобод людини не може бути дійовим без судового контролю і без надання особі можливості оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів дізнання, досудового слідства та прокурора. Запропоновано розширити межі судового контролю, а також перелік підстав для звернення до суду за таким захистом. З метою удосконалення процедури судового контролю на стадії досудового слідства пропонується введення нового суб'єкта кримінального процесу – слідчого судді, визначено його статус і запропоновано нову процедуру оскарження його рішень.

7. Подальшого вдосконалення потребує законодавче забезпечення розгляду кримінальних справ у судах першої інстанції. Право суду повертати справу для проведення додаткового розслідування і прокурору для усунення недоліків, давати органу досудового слідства доручення по справі, яка знаходиться у провадженні суду суперечить Конституції України, міжнародно-правовим актам та не відповідає завданням розкриття злочину, встановлення винних і забезпечення розгляду справи в розумні строки. З метою усунення цієї недоречності пропонується низка законопроектних новел.

8. В роботі зосереджено увагу на вирішенні проблеми оперативного виправлення судових помилок судами апеляційної і касаційної інстанцій, бо закріплені у чинному КПК процедури та процесуальні строки апеляційного і касаційного оскарження й розгляду є недосконалими. Розроблені пропозиції по усуненню прогалин кримінально-процесуального закону у вказаних правовідносинах.

9. В дисертації обґрунтована необхідність розширення дії принципу змагальності в апеляційній інстанції, зокрема, розширення прав учасників процесу і кола осіб, які мають право на подачу апеляції. Уточнені повноваження апеляційних судів, запропонований механізм подачі нових матеріалів апеляційному суду, а також намічені шляхи вирішення проблем, пов'язаних зі зміною або доповненням підстав апеляції. Пропонується механізм розгляду і вирішення окремої думки судді, який при прийнятті рішення залишився в меншості.

10. З метою забезпечення найбільш перспективних шляхів розвитку кримінально-процесуального права, розширення змагальних начал в кримінальному процесі України дисертантом розроблено низку законопроектних моделей, а саме:

- про те, що обвинувачений вправі знайомитися з доказами його вини, приведеними у

постанові про притягнення в якості обвинуваченого ;

- про встановлення обов'язку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань і організацій надавати запитувані адвокатом документи чи їх копії і встановити відповідальність за невиконання вимоги адвоката надати необхідні по справі документи, чи посвідчену його копію;

- про наділення адвоката правом вимагати у безперечному порядку через суд документів, які не були йому надані добровільно ;

- про гарантії права захисника на активну участь у всіх слідчих діях, що проводяться за участю його підзахисного, шляхом покладення на слідчого обов'язку повідомити про час, місце їх проведення, а не виконання цього обов'язку визнати у чинному кримінально-процесуальному законодавстві України істотним порушенням закону, що виключає допустимість доказу ;

- про обов'язкову участь обвинувача, потерпілого, обвинуваченого, його захисника, цивільного позивача , цивільного відповідача та їх представників при проведенні попереднього розгляду справи, якщо ними в стадії досудового слідства були заявлені клопотання або подані скарги.

Публікації, в яких висвітлені основні положення дисертації:

1. Маркуш М.А. Коментар до постанови №8 Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року „Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві” // Адвокат, 2004.-№ 1.-С.24-27.

2. Маркуш М.А. Принцип змагальності: актуальність і новий нормативний зміст на сучасному етапі розвитку кримінального процесу в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика), 2004. - № 10.- С.168-176.

3. Маркуш М.А. Змагальність у кримінальному процесі: історико-методологічний аспект. //Підприємництво, господарство і право, 2005.-№2.-С.55-60

4. Маркуш М.А. Новели в проекті Кримінально-процесуального кодексу України //Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України (економіка , право), 2005.-№2(29).-С.196-202.

5. Маркуш М.А. Межі судового контролю на стадії досудового слідства. Слідчий суддя. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика), 2005.-№11.-С.123-134.

6. Маркуш М.А. Спірні питання структури кримінально-процесуальної діяльності на стадії досудового розслідування кримінальної справи //Адвокат, 2005.-№10.-С.3-8.

7. 7. Маркуш М.А. Реформування законодавства про адвокатуру. Виступ на засіданні круглого столу 28 листопада 2003 року//Адвокат, 2003.-№6.-С.27

8. Маркуш М.А. Проблеми здійснення захисту у стадії досудового слідства. Обговорюємо законопроекти. Участь у юридичних читаннях „ Представництво та захист у проектах

Цивільно-процесуального і Кримінально-процесуального кодексів” // Адвокат, 2004.-№2.-С.40.

9. Маркуш М.А. Адвокатура – дзеркало демократії в державі. Тези виступу на засіданні „круглого столу” 26 березня 2005 року // Адвокат, 2005.-№3.-С.30-33.

10. Маркуш М.А. Функції прокуратури. Приведення їх у відповідність до Конституції України та міжнародних стандартів. Доповідь на слуханнях Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності на тему: „Місце і роль прокуратури в системі органів державної влади в Україні”. 3 червня 2005 року // Адвокат, 2005.-№6.-С.27-28.

АНОТАЦІЯ

Маркуш М.А. Принцип змагальності у кримінальному процесі України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого – Харків, 2005.

У дисертаційному дослідженні послідовно розглядаються як теоретичні питання кримінального процесу, так і проблемні питання застосування принципу змагальності на різних стадіях кримінального процесу України, вказуються шляхи їх вирішення. Відповідно до проведеного аналізу законодавства інших держав та чинного законодавства України, визначено подальшу лінію розвитку принципу змагальності у кримінальному процесі України, шляхи удосконалення його застосування в цілому і на окремих стадіях кримінального процесу.

Ключові слова: європейські стандарти, змагальність, принцип змагальності, процесуальна рівноправність суб’єктів, що здійснюють обвинувачення і захист, доступ до правосуддя, судовий контроль, свобода оскарження до суду, захисник, прокурор, суд .

АННОТАЦИЯ

Маркуш М.А. Принцип состязательности в уголовном процессе Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого – Харьков, 2005.

Диссертация представляет собой комплексное монографическое исследование развития уголовно-процессуального законодательства на разных этапах истории Украины, В ней предложены пути его дальнейшего усовершенствования.

Впервые исследованы тенденции развития принципа состязательности в уголовном процессе Украины на основе Конституции Украины, европейских стандартов уголовно-процессуальной деятельности. Сделан вывод, что в Украине формируется публично-состязательное уголовное судопроизводство, для которого характерны: четкое разделение уголовно-процессуальных функций; обеспечение процессуального равенства сторон. Уголовно-процессуальные механизмы

защиты прав и свобод человека должны быть основным содержанием национального публично-состязательного процесса. В работе исследованы проблемы соотношения принципа состязательности и других принципов в системе нормативного регулирования уголовно-процессуальной деятельности. Разработаны основы уголовно-процессуальных механизмов, которые в наибольшей степени обеспечат защиту прав и законных интересов участников уголовно-процессуальной деятельности, доступность и действенность судебного контроля за деятельностью органов досудебного следствия.

Расширение состязательной формы на уголовно-процессуальное производство в судебных стадиях должно в разумных пределах ограничивать обвинительную активность суда. Приведены дополнительные аргументы в пользу позиции, согласно которой суд не должен иметь права на возвращение уголовного дела как на дополнительное расследование, так и прокурору для проведения следственных действий.

Анализируются функции следственного судьи, круг его прав и обязанностей, порядок формирования этой структуры судебной власти. Рассматривая правовую сущность уголовно-процессуальной деятельности следственного аппарата, автор предлагает механизм разрешения проблем процессуального статуса следователя, его реальной процессуальной самостоятельности и независимости, переосмысленное содержание надзорных функций прокурора за исполнением законов органами досудебного следствия. Автором раскрывается процессуальная сущность понятий “доступ к правосудию”, “обеспечение свободы обжалования в суд”, “процессуальное равноправие субъектов, осуществляющих обвинение и защиту”, как обязательных условий развития состязательной формы судопроизводства на всех стадиях уголовного процесса. Ключевые слова: европейские стандарты, состязательность, принцип состязательности, процессуальное равноправие субъектов, осуществляющих обвинение и защиту, доступ к правосудию, судебный контроль, свобода обжалования в суд, защитник, прокурор, суд .

SUMMARY

Markush M.A. The competition principle in the criminal process of Ukraine. - Manuscript.

Thesis for obtaining Degree of the Candidate of the juridical science of the speciality 12.00.09-criminal process and criminalistics;forensic examination. –Jaroslav Mudrij National Law Academy of Ukraine. –Charkow, 2005.

The thesis for examined in succession the theoretical questions of criminal process, such problem questions as using the competition principle at different stages in the Ukrainian criminal process, bear witness the ways of their decision in the dissertation investigation. Accordingly to conducted analysis of other's countries legislations or valided Ukrainian legislations, it was determined the next line of development, the competition principle in Ukrainian criminal process , the wais of impraement it's

application or the whole and on the separate stages of the criminal process.

The changes to legislative acts of Ukraine are offered in the aspect of this problem.

Key words: the european standart; competition ; competition principle; the access to justice; the trial equality of rights of subjects , making accusation and defence; the judge control; the liberty of the protest of the court; the protector; the public prosecutor; the court/

Відповідальний за випуск

Кандидат юридичних наук, доцент **Шило О.Г.**

Підписано до друку 02.03.2006 р. Формат 60 x 90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі. Умов. друк. арк. 0,7. Облік. вид. арк. 0,9. Тираж 100
прим. Зам. № 2579

Друкарня

Національної юридичної академії України

імені Ярослава Мудрого

61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77